

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ

ΥΠΟ
ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Ἀφιερῶται εἰς τὸν Καθηγητὴν
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ Γ. ΓΑΡΔΙΚΑΝ

Βυζαντινὴ περίοδος

Αἱ περὶ ἀπονομῆς χάριτος διατάξεις τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας ἀπαντῶσαι διάσπαρτοι εἰς τὰ διάφορα κεφάλαια τοῦ καθόλου δικαίου, δὲν διακρίνονται οὔτε διὰ τὴν σαφήνειαν οὔτε διὰ τὴν πληρότητα αὐτῶν. Ἐκ τῶν εἰς τὰ κεφάλαια ταῦτα διαγραφομένων διακρίσεων, προϋποθέσεων καὶ νομικῶν ἐπακολουθημάτων τῆς χάριτος συνάγεται ὅτι εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς χάριτος περιλαμβάνετο καὶ ἐκείνη τῆς ἀμνηστίας, μὴ ὑφισταμένου ἐννοιολογικοῦ διαχωρισμοῦ, ἀναλόγου πρὸς τὰς σημερινὰς μορφάς. Πέρα τούτου περιπτώσεις τινὲς ἀπονομῆς χάριτος, σταχυολογούμεναι ἐκ τῶν βυζαντινῶν νομοθετικῶν κειμένων, θὰ ἠδύναντο νὰ ἐνταχθῶσι σήμερον εἰς ὅλως διαφόρους θεσμοὺς καὶ δικονομικὰ σχήματα.

Ἡ χάρις ἀπενέμετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος¹, ὅστις θεωρούμενος ἐκπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς συνεκέντρον εἰς χεῖρας του ἀπάσας τὰς ἐξουσίας μὴδὲ τῆς δικαστικῆς ἐξαιρουμένης². Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν εἰς αὐτόν, ἀποτελοῦντα τὴν πηγὴν πάσης δικαιοσύνης³, ἣν ἀπένεμεν ἐνίοτε αὐτοπροσώπως, νὰ ἀνήκῃ ἡ ἐξουσία καὶ τῆς ἀπονομῆς χάριτος.

1. Πρβλ. Σ π. Τ ρ ω ῖ ἄ ν ο υ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων παρεχομένων ἐνόρκων ἐγγυήσεων, Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορ. Ἑλλην. Δικαίου, τ. 12, ἐν Ἀθήναις 1968, σ. 135.

2. Αἰ κ α τ. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ὐ λ ο υ, Αἱ βάσεις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτεύματος, Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1971 - 1972), σ. 203. P a n. J. Z e p o s, Equity in Greek Law, ἐν Equity in the World's Legal Systems. A Comparative Study Dedicated to R. Cassin. [California Western School of Law, U.S.I.U. Studies in Jurisprudence, vol. I (Editor R.A. Newman)], Brussels 1973, σ. 435.

3. Πρβλ. H. Donnedieu de Vabres, Traité de droit criminel et de législation pénale comparée, έκδ. 3η, Paris 1947, σ. 543, No 962.

Χάρις δὲν ἀπενέμετο ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τοῦ καταδικασθέντος νὰ ἀποδεχθῇ αὐτήν. Καὶ τοῦτο συνέβαινε λόγω τῆς κρατούσης ἐν τῷ βυζαντινῷ δικαίῳ γενικῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν «ἄκοντι εὐεργεσία οὐ δίδεται»⁴.

Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ «συγχωρεῖν καὶ ἀπολύειν τῆς καταδίκης» τοὺς ἀδικοπραγοῦντας, ὅπερ ὁ νόμος ἐκάλει «παραχώρησιν»⁵. Ἡ ἀπονέμουσα δὲ χάριν διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἦτο ἰσχυρὰ καὶ εἰς ἣν περίπτωσιν ἦτο παράνομος, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν ἐθίγοντο δι' αὐτῆς δικαιώματα τρίτου ἢ δὲν ἐπρόκειτο περὶ βαρέος ἐγκλήματος⁶. Περὶ τοῦ ποῖα ἦσαν τὰ ἐγκλήματα, δι' ἃ δὲν ἦτο ἐπιτρεπτή ἡ ἀπονομή τῆς χάριτος, συνάγομεν ἐμμέσως ἐκ διατάξεως τοῦ Κώδικος⁷ περιληφθείσης εἰς τὰ Βασιλικά⁸, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀρμενόπουλος⁹. Κατ' αὐτήν, τοῦ παρεχομένου εὐεργετήματος ἀπονομῆς χάριτος, λόγω τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, εἰς ἅπαντας τοὺς εἰς τὰς φυλακὰς καταδίκους ἐξηροῦντο οἱ καταδικασθέντες ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ, μοιχείᾳ, ἄρπαγῇ παρθένων, ἐγκλήματι καθοσιώσεως κ.λπ.¹⁰. Προκειμένου ὅμως εἰδικῶς περὶ τοῦ ἐγκλήματος τῆς καθοσιώσεως ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὸ δικαίωμα ἀπονομῆς χάριτος εἰς τὸν ἐπιβουλευθέντα τὴν ζωὴν αὐτοῦ, δεδομένου ὅτι τὸ ἐγκλημα τοῦτο ἐστρέφετο ἀποκλειστικῶς κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς Μικρᾶς Συνόψεως, νομικῆς συλλογῆς περιεχούσης καὶ διατάξεις ἐθιμικοῦ δικαίου καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐρέως χρησιμοποιηθείσης ἐν τῇ πράξει ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν νομικῶν¹¹. Εἰς λίαν ἐνδιαφέρον χωρίον τῆς συλλογῆς ταύτης ἐπεξηγεῖται ὡς ἀκολουθῶς ἡ εἰς τὰ Βασιλικά¹² σχετικὴ πρὸς τὴν ἀπονομὴν χάριτος διάταξις: «...οὐκ ἔχει δὲ τοῦτο (τὴν ἄδειαν τοῦ συγχωρεῖν) ὁ βασιλεὺς ἐπὶ πάσαις ταῖς ὑποθέσεσιν,

4. Βασ. 2.3.69 (= Dig. 50.17.69). Πόνημα Ἀτταλειώτου, Παρ/μα II, κε'. Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 495.

5. «πάλιν ἐστὶν εἰς ἀδείας τῷ βασιλεῖ συγχωρεῖν τοῖς πταίοις καὶ ἀφιέναι τούτοις τὰ πταίσματα.... τὸ γὰρ συγχωρεῖν καὶ ἀπολύειν τῆς καταδίκης τὸν πταίοντα χαρίζεσθαι παραχώρησιν ὁ νόμος καλεῖ». (Synopsis minor, Lit. B c. 50. Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 359).

6. «Ἐρρώσθω παράνομος ἀντιγραφὴ βασιλέως ἐξ ὧν οὐκ ἀδικεῖ, ἢ ἐὰν ἐγκλήματος χαρίζεται τῷ δευθέντι παραχώρησιν». (Βασ. 2.5.7). «Ἡ βασιλικὴ ἀντιγραφὴ μὴ οὕσα παράνομος στέργεται. εἰ δὲ καὶ πολλάκις παράνομός ἐστιν, οὐκ εὐθὺς διὰ τὸ εἶναι παράνομος ἀθετεῖται καὶ ἀνατρέπεται, ἀλλὰ σιοπεῖται, εἰ ἀδικεῖται τις ἐξ αὐτῆς, ἢ ἐὰν τις συγχωρῇται διὰ ταύτης εἰς ἐγκληματικὴν ὑπόθεσιν ἐνεχόμενος· καὶ εἰ μὲν ἐν τι ἀπὸ τῶν δύο τούτων εὐρίσκεται ἐν τῇ βασιλικῇ ἀντιγραφῇ, ἀθετεῖται διὰ τὸ εἶναι παράνομος, οὐχ ἥττον δὲ καὶ διὰ τὸ ἔχειν καὶ ἐν τι ἀπὸ τῶν δύο, ὧν εἵπομεν εἰ δὲ μηδὲν ἀπὸ τούτων ἐμφαίνεται ἐν τῇ τοῦ βασιλέως ἀντιγραφῇ εἰ καὶ παράνομός ἐστι, στέργεται διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τοῦ βασιλέως τιμῆς, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ τινὰ ὠφελεῖν, μηδὲνα δὲ βλάπτειν, ἐπεὶ καὶ ὁμολόγηται μηδὲνα ἐξ αὐτῆς ἀδικεῖσθαι». (Synopsis minor, Lit. B c. 50. Ζέπων J.G-R, τ. 6, σ. 359). Πρβλ. Cod. 1.19.7. Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ Σύνοψις Νόμων, στ. 1128 - 1129 (Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 402). Ἀρμενόπουλος 1.1.30.

7. 1.4.3.

8. 7.17.26. Πρβλ. καὶ Prochiron auctum, τίτλ. 39.62 (Ζέπων J.G-R, τ. 7, σ. 286).

9. 1.4.3.

10. Ἡ ἀνωτέρω διάταξις τοῦ Κώδικος περιεῖχε καὶ ἐτέραν ἀξιόλογον ἐξαίρεσιν, ἥτις ὅμως δὲν περιελήφθη μεταγενεστέρως εἰς τὰ Βασιλικά. Ἀπηγόρευε τούτεστι τὴν ἀπονομὴν χάριτος καὶ εἰς τοὺς ὑποτρόπους ἐγκληματίας.

11. J. Mortreuil, Histoire du droit byzantin, τ. 3, σ. 321.

12. 2.5.7.

ἀλλὰ ἐν ταῖς ἐγκληματικαῖς ἐνοχαῖς οὐ δύναται συγχωρεῖν, εἰ μὴ πολλάκις τὸ ἐγκλημα εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει τὸν βασιλέα».¹³

Ἄξιον μνείας εἶναι ὅτι αἱ διατάξεις τῆς βυζαντινῆς ποινικῆς νομοθεσίας ἐτιμώρουν, ἔστω καὶ ἡπιώτερον, καὶ τοὺς οὐχὶ ἐκ προθέσεως ἐγκληματήσαντας¹⁴. Διὰ τὴν κατηγορίαν τῶν καταδίκων τούτων οὐδεμία ἀπαντᾷ ἐν τῷ νόμῳ εὐεργετικὴ διάταξις περὶ ἀπονομῆς εἰς αὐτοὺς χάριτος. Παρὰ ταῦτα διάχυτος ἦτο, ὡς φαίνεται, παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς ἡ ἀντίληψις ὅτι ἔδει νὰ ἀπονέμηται χάρις «τοῖς παρὰ γνώμην πταίουσι»¹⁵.

Ἐξ ἐτέρου εἰς τὸν ἐξηκοστὸν τέταρτον τίτλον τοῦ ἐξηκοστοῦ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, τὸν ἐπιγραφόμενον «περὶ ἀβολιτιόνων, περὶ συγχωρήσεως καὶ γενικῆς συγχωρήσεως» ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν πρῶτον τίτλον τοῦ αὐτοῦ βιβλίου¹⁶, μεταφέρονται σχεδὸν αὐτοουσίως αἱ μορφαὶ τῆς abolitio τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου¹⁷. Ἐπελθούσης ταύτης ὁ κατήγορος ἠδύνατο ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ ἀκινδύνως τὴν κατηγορίαν, μὴ ὑποπίπτων εἰς τὸν κατὰ τῶν συκοφαντῶν νόμον, ἢ καὶ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς κατηγορίας προσερχόμενος πρὸς τοῦτο εἰς τὸν ἄρχοντα ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν, τοῦ χρόνου τούτου ὑπολογιζομένου ὠφελίμως¹⁸.

Τὸ βυζαντινὸν δίκαιον διακρίνει τρία εἶδη «ἀφέσεως». Τὴν «δημοσίαν», τὴν «ἰδλικήν» καὶ τὴν «ἀπὸ νόμου».

Ἡ ἐκ τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν ἐνδιαφέρουσα τὴν προκειμένην ἔρευναν δημοσία ἄφεςις¹⁹, ἀπενέμετο, κατὰ τὴν διάταξιν τῶν Βασιλικῶν, «διὰ ἡμέραν ἐπίσημον ἢ δημοσίαν εὐχαριστίαν ἢ διὰ τι συμβαῖνον αἴσιον». Τὰ δὲ ἐπεξηγοῦντα αὐτὴν σχόλια ἀναφέρουν ὡς παραδείγματα τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα ἢ νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἢ παιδοποιίαν μὴ γεννῶντος τοῦ βασιλέως. Ἡ παροχὴ δὲ χάριτος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀφεώρα μόνον εἰς τὴν σωματικὴν ποινὴν, οὐδαμῶς ἀπαλείφουσα καὶ τὴν πα-

13. Synopsis minor, Lit. B c. 50. Ζέπων J. G-R, τ. 6, σ. 359.

14. Σαφεῖς ἐν προκειμένῳ εἶναι αἱ διατάξεις τῶν Βασιλικῶν ὀρίζουσαι: «Ἐν πᾶσι τοῖς ἐγκλήμασι δεῖ ζητεῖν, ἐκ προνοίας τις ἢ κατὰ τύχην ἥμαρτε, καὶ οὕτως ἢ πρὸς τὸν νόμον, ἢ πρῶτον ἐπιφέρειν τιμωρίαν» (Βασ. 60.51.5 = Dig. 48.19.5 § 2. Βλ. ὡσαύτως Synopsis minor, Lit. Ec. 62. Ζέπων J. G-R, τ. 6, σ. 397-398. Πόνημα Ἀτταλειώτου ρήε'. Ζέπων J. G-R, τ. 7, σ. 482. Νομοκάνων Φωτίου, τίτλ. Θ', κεφ. κστ', Γ. Α. Ὁ ἀλλήλ καὶ Μ. Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα κ.λπ., τ. Α', σ. 201).

15. Πρβλ. Ἀκριτήδα διασκευὴν Κρυπτοφέρρης IV 1035 (=Π. Καλοναρόου, Βασ. Λγ. Ἀκρίτας, Β', 1942, σ. 70): «τοῖς παρὰ γνώμην πταίουσι συγχώρησιν παρέχειν».

16. 60.1.17, 18, 19 ἐπ.

17. Βλ. Κ. Γεωργιόπουλου, Χάρις καὶ ἀμνηστία, Ἀθήναι 1934, σ. 23. Th e o d. M o m m s e n, Le droit pénal romain (μετ. J. Duquesne), τ. 2, Paris 1907, σ. 137 ἐπ.

18. Βασ. 60.1.19 καὶ 21. Πρβλ. καὶ Τιμ. Ἡλιοπούλου, Περὶ τῆς βασιλικῆς προνομίας τῆς χάριτος, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 5.

19. Τὰ ἕτερα δύο εἶδη «ἀφέσεως» οὐδαμῶς δύνανται νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς μορφαὶ ἀπονομῆς χάριτος, ὅφ' ἦν αὕτη σήμερον παρίσταται ἔννοια. Συγκεκριμένως ἡ «ἰδλική» ἄφεςις παρείχετο «τοῦ κατηγόρου αἰτοῦντος» (Βασ. 60.1.18), τὸ δὲ ἐν τῇ διατάξει ταύτῃ τῶν Βασιλικῶν σχόλιον ἐπεξηγεῖ: «Ὡς ὅτε μήπω ὑβρισθέντος τοῦ κατηγορουμένου ἀβολιτίονα ὁ κατήγορος αἰτήσῃ.» "Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν «ἀπὸ νόμου» ἄφεςιν, αἱ πηγαὶ ἀναφέρουσιν ἐνδεικτικῶς ὡς παράδειγμα διὰ τὴν ἀπονομὴν ταύτης τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν «ὁ κατήγορος ἀποθάνῃ ἢ εὐλόγως ἐμποδισθῇ κατηγορῆσαι» (Βασ. 60.1.19 = Dig. 48.16.10).

ρεπομένην τοῖς δημοσίοις ἐγκλήμασιν ἀτιμίαν²⁰. Ἡδύνατο ὅμως ταῦτοχρόνως νὰ παρασχεθῇ τῷ καταδικασθέντι ἐνόχῳ ἢ εἰς ἀκέραιον ἀποκατάστασις, ὅτε οὐδεμία οὐδὲ καὶ παρεπομένη ποινὴ παρέμενεν²¹.

Τουρκοκρατία

Ἡ ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν κατάλυσις τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὴν ὑπαγωγὴν τῶν ὑποδουλωθέντων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν εἰς τὸ ποινικὸν καὶ ἐν γένει εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον τῶν κατακτητῶν. Ὡσαύτως ἡ ἀπονομὴ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν καταγνωσθεισῶν ποινῶν ἐνέπιπτεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ κυριάρχου. Παρὰ ταῦτα οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες κατ'ὀρθωσαν εἰς ὠρισμένας χρονικὰς περιόδους καὶ εἰς ὠρισμένας περιοχάς, εὐρεθείσας ὑπὸ εὐνοϊκᾶς συνθήκας, νὰ ἀναπτύξωσιν ἀξιόλογον αὐτοδιοίκησιν, ἥς συνέπεια, μεταξὺ ἄλλων, ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀπόκτησις ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν τῆς ἐξουσίας οὐχὶ μόνον πρὸς ἐκδίκασιν ἀξιοποίνων πράξεων ἀλλ' εἰς τινὰς περιπτώσεις καὶ πρὸς ἐπιβολὴν ποινῶν κατὰ τῶν ἀδικοπραγούντων²².

Αἱ σημαντικώταται ὅμως αὗται ἐξουσίαι τῶν αὐτοδιοικουμένων κοινοτήτων δὲν ἐξικνοῦντο μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ δύνανται νὰ παρέχωσι καὶ χάριν εἰς τοὺς κρινομένους ὡς ἐνόχους ἐγκληματικῶν πράξεων. Οὐδεμία, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μαρτυρία ἀπαντᾷ περὶ τυχόν δικαίωματος τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων ἀπονομῆς χάριτος εἰς καταδικασθέντας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὡς φαίνεται, διετήρησεν ἀπαρασλεύτως ὁ κατακτητὴς καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δουλείας.

Χάρις πρὸς καταδίκους Ἕλληνας ἡδύνατο νὰ χορηγηθῇ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματοῦχων τοῦ κυριάρχου. Διὰ τὴν ἀπονομὴν δὲ ταύτης σπουδαίως συνέβαλλον αἱ Κοινότητες. Αὗται λόγῳ τοῦ κύρους τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὰς καὶ ἐκλεγέντων ὑπὸ τῶν κατοίκων προεστῶν, ἐζήτουν δι' ἀναφορᾶς τῶν πρὸς τὸν ἀνώτατον ἀξιωματοῦχον, ὑφ' ὃν ὑπήγοντο διοικητικῶς, τὴν ὑπ' αὐτοῦ παροχὴν χάριτος εἰς καταδικασθέντας Ἕλληνας. Αἱ ἀναφοραὶ δὲ αὗται προκειμένου περὶ Κοινοτήτων τῶν περισσοτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὑπαγομένων ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ὑπὸ τὸν Τούρκον ἀρχιναύαρχον, διεβιβάζοντο εἰς τὸν ἀνώτατον τοῦτον ἀξιωματοῦχον κυρίως διὰ τοῦ παρ' αὐτῷ διερμηνέως. Οἱ ἐκάστοτε δὲ παρὰ τῷ ἀρχιναύαρχῳ διερμηνεῖς, χρησιμοποιοῦντες ἐνίοτε κατὰ τὴν ὑπογραφὴν διαφόρων ἐγγράφων τὸν τίτλον «δραγομάνος τοῦ βασιλικοῦ στόλου» ἢ καὶ ἀπλῶς «δραγομάνος»²³, ἤσκουν

20. Βασ. 60.1.16 (σχόλιον), 60.64.6, 60.68.11. Synopsis minor, Lit. B c. 41. Ζέπων J. G-R, τ. 6, σ. 357. Πόνημα Ἀτταλειώτου, τίτλ. ΑΕ', σνβ'. Ζέπων J. G-R, τ. 7, σ. 488. Prochiron auctum, τίτλ. 39, 52. Ζέπων J. G-R, τ. 7, σ. 284-285. Κ. Γ. Γαργίκα, Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀμνηστία, Ποινικὰ Χρονικά, τ. Δ' (1954), σ. 1 ἐπ. Κ. Γεωργιόπουλου, ἐνθ' ἀν., σ. 24.

21. Βασ. 60.68.5.

22. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, Περὶ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι καὶ τοῦ Καϊοδιστρίου, Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορ. Ἑλλήν. Δικαίου, τ. 15, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 6.

23. Βλ. Βασ. Σφύροερα, Οἱ Δραγομάνοι τοῦ Στόλου, Ἀθήναι 1965, σ. 20.

μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Τούρκου ἀρχιναυάρχου²⁴. Οὗτοι συνήθως εἰσηγοῦντο τὴν παρ' αὐτοῦ ἀπονομὴν χάριτος εἰς καταδικασθέντας Ἕλληνας εἴτε κατόπιν ἀναφορᾶς τῶν Κοινοτήτων εἴτε καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας.

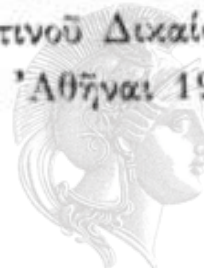
Περίπτωσις ἀπονομῆς χάριτος ὑπὸ Τούρκου ἀρχιναυάρχου, τοῦ καλουμένου καπουδὰν πασᾶ, ἀπαντᾷ εἰς λίαν ἐνδιαφέρον ἔγγραφον τῆς 12ης Ὀκτωβρίου 1811, εὐθὺς κατωτέρω νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευόμενον²⁵, τοῦ δραγομάνου τοῦ στόλου Μιχαήλ Χαντζερῆ, ὅπερ ἔχει ὡς ἀκολούθως :

«Τιμιώτατοι καὶ ἡμέτεροι προσφιλέστατοι, ὃ τε Τερβῆς ἀγᾶς, βοεβόνδας τῆς νήσου Ναξίας καὶ λοιποὶ προεστῶτες καὶ ἐπίτροποι τοῦ μέρους Πούργου τῆς νήσου Ναξίας, τὴν τιμιότητά σας προσφιλῶς χαιρετοῦμεν, εἴητε ὑγιαίνοντες ἐν εὐημερίᾳ. Ἐπειδὴ ὁ πολυχρόνιος ἡμῶν ἐφέντης Καπουτὰν πασᾶς καμφθεὶς ταῖς ἡμῶν ἱκεσίαις καὶ ταῖς παρακλήσεσιν ἡμῶν ἐδωρήσατο τῷ Ἰακώβῳ Παζαῖῳ τὴν συγνώμην, ἐφ' οἷς ἀμαρτήσαντες ἔμελλε νὰ παιδευθοῦν δικαίως, δὲν ἔμεινε δὲ εἰς οὐδὲν ἐγκληματίας ὁ ρηθεὶς Ἰάκωβος Παζαῖος, λαβὼν τὴν συγχώρησίν του, καθ' ὃν καὶ ἐξεδόθη καὶ παρὰ τοῦ πολυχρονίου ἡμῶν ἀφέντη περὶ τούτου μουςάφ πουγιουρδί. Διὰ τοῦτο κατὰ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἐκδοθέντος ὑψηλοῦ ὁρισμοῦ καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν εἰς ἡμᾶς τοῦ πολυχρονίου ἐφένδη μας, γράφοντες καὶ ἡμεῖς ἐπιτάττομεν ὅτι ἀμέσως ὅπου ἤθελεν ἐμφανισθῇ ἡ παροῦσα ἡμῶν προσταγὴ εἰς ὑμᾶς ὁ μὲν Ἰάκωβος Παζαῖος νὰ εἶναι δι' ὅλου ἀνενόχλητος ἀπὸ πάντων τῶν αὐτῷ κατηγορουμένων, χωρὶς νὰ ἤθελε τολμήσει οὐδεὶς νὰ ἐνοχλήσῃ αὐτὸν διὰ τὸ παραμικρὸν, τὴν δὲ κατακρατημένην αὐτοῦ ἰντράδα²⁶ καὶ ἄλλα του πράγματα νὰ ἐγχειρίσῃτε αὐτῷ ἀμέσως μετὰ λογαριασμοῦ χωρὶς νὰ λείψῃ ἐξ αὐτῶν οὐδ' ὀβολός, ἐπειδὴ κατὰ τὴν εἰς ἡμᾶς διαταγὴν τοῦ πολυχρονίου ἡμῶν ἀφέντη δὲν μένει εἰς κανένα βάρος ὁ ρηθεὶς Ἰάκωβος Παζαῖος. Προσέξατε δὲ νὰ μὴν ἤθελε τολμηθῇ παρ' οὐδενὸς καμμία ζήτησις ἢ ἐνόχλησις πρὸς αὐτὸν ἢ ἤθελε τολμήσει τινὰς νὰ κατακρατήσῃ τὸ παραμικρὸν ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του καὶ τῶν τέκνων του, ἀλλὰ ταῦτα πάντα τὰ ὅποιοιδήποτε λόγῳ κρατηθέντα αὐτῶν πράγματα νὰ ἀποδίδωνται αὐτοῖς ὀπίσω χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ παραμικρὸν, εἰ δὲ ἐκ τῶν ἰντράδων αὐτῶν ἔτυχον τινὲς νὰ πωληθῶσι, νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω, ἐὰν δὲν ἤθελεν εὐχαριστηθῇ ὁ ρηθεὶς Ἰάκωβος Παζαῖος νὰ λάβῃ τὴν τιμὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπωλήθη. Ταῦτα παρηγγέλθημεν νὰ γράψωμεν εἰς ὑμᾶς. Ὅθεν προσέξατε νὰ μὴν ἤθελε τολμηθῇ τὸ παραμικρὸν ἐναντίον τῶν προσταγῶν τούτων, ἐπειδὴ τότε, γνωστοῦ γινομένου τοῦ παραβαίνοντος τὸ παραμικρὸν, θέλει μείνετε ἅπαντες χωρὶς ἀπολογία, ὡς μὴ ἀναγκάζοντες νὰ γένῃ κατὰ τὴν προσταγὴν καὶ μὴ ἐμ-

24. Γεωργ. Α. Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς, τ. Α' (μετάφρ. Ε. Καραστάθη), σ. 80. Νικ. Μοσχόβακη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἐν Ἀθήναις 1882, σ. 150. Ἰω. Λυκούρη, Ἡ διοίκησις καὶ δικαιοσύνη τῶν τουρκοκρατουμένων νήσων, Ἀθήναι 1954, σσ. 64 καὶ 255.

25. Γ.Α.Κ., Ζερλ. φάκελος 163 (Πρωτότυπα).

26. Ἰντράδα = πρόσδοδος, εἰσόδημα. (Ἰακ. Βισβίτζη, Δικαστικαὶ ἀποφάσεις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐκ τῆς νήσου Μυκόνου, Ἐπετηρὶς Ἀρχείου Ἱστορ. Ἑλλήν. Δικαίου, τεύχ. 7, ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 49. Γ. Πετροπούλου, Νοταριακαὶ πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779, Μνημεῖα τοῦ Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου, ἀρ. 3, (Παρ./μα τῆς Ἐπιστ. Ἐπετηρίδος τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν), Ἀθήναι 1960, σ. 1090).

μένοντες τῇ ἀποφάσει τοῦ πολυχρονίου ἡμῶν ἐφένδη Καπουτάν πασᾶ. Οὕτω γινώσκειτε καὶ οὕτω ποιήσατε, ὡς γράφοντες ὑμῖν προστάζομεν καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως καὶ ὑγιαίνετε,
1811, Ὀκτωμβρίου 12, ἀπὸ Τιβανχανέ
τῆς τιμιότητός σας,

ὅλως

Μιχαήλ Χαντζερῆς

Καθὼς ἀνωτέρω σᾶς γράφωμεν, οὕτως νὰ ἐξακολουθήσητε ἀφεύκτως.
Χριστόπουλος Χρύσης δ δ: ἔγραψα ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀσφαλῶς».

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου, ἀπευθυνομένου πρὸς τὸν βοεβόδα²⁷ καὶ τὰς κοινοτικάς ἀρχάς τῆς νήσου Νάξου, καθίσταται καταφανὴς ἡ πλήρης ἐξουσία τοῦ ἀρχιναυάρχου πρὸς ἀπονομὴν χάριτος εἰς ἀδικοπραγοῦντας κατοίκους τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ἄξιον δὲ προσοχῆς εἶναι ὅτι ἐν τῇ γνωστοποιουμένῃ παρὰ τοῦ δραγομάνου Μιχ. Χαντζερῆ περὶ ἀπονομῆς χάριτος διαταγῇ, τῆς ὁποίας ἡ ἐκδοσις προῆλθε τῇ εἰσηγήσει του, περιλαμβάνεται ἐν ταύτῳ ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ ἐγκληματήσαντος καὶ ἐκ τῆς ἐπιβληθείσης αὐτῷ παρεπομένης ποινῆς τῆς δημεύσεως, ἥτις, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀρχὴν τῆς συλλογικῆς εὐθύνης, ἐπεξετείνετο καὶ ἐπὶ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῶν συγγενῶν τοῦ ἐνόχου.

Ἐπανάστασις

Ἡ διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπελθοῦσα κατάργησις τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας ἀνέτρεψεν αὐτομάτως τὸ ὑπὸ τοῦ κυριάρχου ἐπιβληθὲν καθεστὼς δικαίου. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἡ πλήρωσις τοῦ δημιουργηθέντος κενοῦ ἀπετέλεσε ζωτικὴν ἀνάγκην διὰ τὸ ἀναγεννώμενον Ἔθνος. Ὅθεν, ἐπισκοποῦντες, ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, τὸ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν θεσπισθὲν δίκαιον ὑπὸ τῶν συνελθουσῶν τοπικῶν καὶ Ἐθνικῶν τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεων, ἰδιαιτέρως δὲ τὰς εἰς τὴν ἀπονομὴν χάριτος ἀφορώσας διατάξεις, παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

α) Εἰς τὸ προταθὲν, κατὰ τὴν ἐν Βερβένοις σύνοδον τοῦ Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1821, ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου σχέδιον ὀργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ ὅμως δὲν ἐψηφίσθη²⁸, ὑπάρχει διάταξις ὀρίζουσα ὅτι:

«Ἡ φιланθρωπία τοῦ Πληρεξουσίου²⁹, ἂν δὲν κινδυνεύῃ τὸ κοινὸν συμφέρον,

27. Εἰς τοῦτον ἐξεχωρεῖτο παρὰ τοῦ κυριάρχου δι' ἐν ἔτος τὸ δικαίωμα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων, μετὰ προηγουμένην ὑπ' αὐτοῦ καταβολὴν ὀρισμένου κατ' ἀποκοπὴν ποσοῦ. Βλ. σχετικῶς Ἀνδρ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. 11, Ἀθήνησιν 1852, σ. 313. Τρύφωνος Εὐαγγελίδου, Ἡ νῆσος Σκίαθος, ἐν Ἀθήναις 1913, σ. 59. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ Μύκονος, ἐν Ἀθήναις 1912, σ. 107. Ἰω. Ψύλλα, Ἱστορία τῆς νήσου Κέας, ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 154. Καρόλου Ι. Γκιών, Ἱστορία τῆς νήσου Σίφνου, ἐν Σύρῳ 1876, σ. 143.

28. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἀν., τ. Α', ἐν Πειραιεὶ 1839, σ. 8 ἐπ. Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. Δ', Ἀθήναις 1861, σ. 80 ἐπ. Ἰακ. Βισβίτση, Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν μέχρι τοῦ Καποδιστρίου, Ἀθήναις 1941, σ. 8.

29. Πληρεξούσιος = ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς. (Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 11).

ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλευθερώνη τὸν κατὰδικον ἀπὸ τὴν ἀποφασισθεῖσαν ἀπὸ τὸν νόμον κεφαλικὴν τιμωρίαν, ἢ νὰ τὴν μετριάζη»³⁰.

β) Εἰς τὸν κυρωθέντα τὴν 9ην Νοεμβρίου 1821 Ὁργανισμὸν τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος οὐδεμία ἀπαντᾷ διάταξις ὀρίζουσα τὸ δίκαιον, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἐγίνοντο καὶ κρισολογίαι, τόσον πολιτικά, ὅσον καὶ ἐγκληματικά»³¹.

γ) Εἰς τὴν Νομικὴν Διάταξιν τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἥτις ἐνεκρίθη τὴν 15ην Νοεμβρίου 1821 ὑπὸ τῆς ἐν Σαλῶναις συνελθούσης τοπικῆς συνελεύσεως, ὀρίζετο ὅτι ἐκ τῶν Βασιλικῶν ἔδει νὰ γίνῃ ἡ ἐκλογὴ τῶν διατάξεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ Δικανικά καὶ Κολαστικά καὶ ὅτι ἡ ἐκλογὴ αὕτη ἔδει νὰ εἶναι «ἀνάλογος μὲ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις»³².

δ) Εἰς τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ ὑπογραφέντα, τὴν 27ην Δεκεμβρίου 1821, Ὁργανισμὸν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἐν παραγράφῳ λα' (τρίτον κεφάλαιον) ὀρίζετο ὅτι: «Ἀχρι τοῦ διοργανισμοῦ τῶν τακτικῶν νόμων θέλουσιν ἔχειν τὸ κύρος οἱ σωζόμενοι νόμοι τῶν Χριστιανῶν βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως»³³.

ε) Τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (1 Ἰανουαρίου 1822), τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς συνελθούσης ἐν Ἐπιδαύρῳ, τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου 1821, πρώτης Ἑθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως ὥρισεν ὡς ἰσχύον δίκαιον, μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τῶν μελλόντων νὰ συνταχθῶσι Κωδίκων, ἀφ' ἐνὸς μὲν τοὺς «Νόμους τῶν ἀειμνήστων Χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων» ἀφ' ἐτέρου δὲ «τοὺς παρὰ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐκδιδόμενους Νόμους»³⁴.

στ) Τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος (Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου), τὸ ἐκδοθὲν μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου 1823 ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ συνελθούσης Β' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, ὥρισεν, ἐν τῇ π' παραγράφῳ αὐτοῦ, τὴν ἰσχὺν τῶν νόμων τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων διὰ τὰ «Ἐγκληματικά καὶ Πολιτικά»³⁵. Τὸ δὲ διὰ τῆς αὐτῆς παραγράφου π' εἰσαχθὲν «Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν»³⁶, ἰσχῦσαν ἀπὸ τῆς 1 Ἰουλίου 1824³⁷, οὐδεμίαν περὶ χάριτος διάταξιν περιελάμβανε.

30. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Α', σ. 12.

31. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Α', σ. 26 ἐπ.

32. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Α', σ. 73.

33. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Α', σ. 120 - 121.

34. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Β', σ. 32 § 4η'.

35. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἄν., τ. Β', σ. 143.

36. Τὸ κείμενον τοῦ Ἀπάνθισματος βλ. εἰς Γεωργ. Δημακοπούλου, Ὁ Κώδιξ τῶν Νόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως 1822-1828, Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορ. Ἑλλην. Δικαίου, τ. 10-11 ἐν Ἀθήναις 1966, σ. 129 ἐπ. Πρβλ. ὁμοίως Δημ. Μιράσγετζη, Ὁ πρῶτος Ποινικὸς Κώδιξ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος (Τὸ «Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν» τοῦ 1823), Ἀθῆναι 1940. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ Ἑλληνικὴ ποινικὴ νομοθεσία κατὰ τὰ ἔτη 1822-1834, Ἀθῆναι 1934, σ. 10 ἐπ. Ν. Πανταζοπούλου, Ἀπὸ τῆς «Λογίας» παραδόσεως εἰς τὸν Ἀστικὸν Κώδικα, Ἀθῆναι 1947, σ. 145. Δημ. Σερεμέτη, Ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ρωμαϊκοῦ δικαίου ὡς καὶ τῶν ἄλλων δικαίων τῆς ἀρχαιότητος, ἀριθ. 8, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 37-38. Μεν. Τουρτόγλου, Παρθενοφοβία καὶ Εἵρεσις θησαυροῦ, ἐν Ἀθήναις 1963, σ. 105 ἐπ.

37. Βλ. Νόμον ὑπ' ἀριθ. 34 τῆς 1ης Ἰουλίου 1824, περὶ ἐπικυρώσεως τοῦ Ἀπάνθισματος τῶν Ἐγκληματικῶν (Γεωργ. Δημακοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 140).

ζ) Τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσεως κατὰ μῆνα Μάϊον τοῦ 1827, ἐν ἄρθρῳ 124 αὐτοῦ παρεῖχεν εἰς τὸν Κυβερνήτην τὸ δικαίωμα τῆς ἀπονομῆς χάριτος. Ἡ σχετικὴ διάταξις εἶχεν οὕτω: «Ὁ Κυβερνήτης διὰ φιλανθρωπίαν καὶ διὰ λόγους ἰσχυροὺς ἡμπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κεφαλικὴν ποινὴν, ἀφ' οὗ συμβουλευθῇ τοὺς Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας, κατὰ σύστασιν τοῦ Δικαστηρίου»³⁸.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μέχρι τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1827 οὐδεμία τῶν συνελθουσῶν Συνελεύσεων ἐψήφισεν εἰδικὴν διάταξιν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς χάριτος. Ρητὴν περὶ χάριτος διάταξιν περιεῖχε τὸ προταθὲν παρὰ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου σχέδιον ὀργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου. Τοῦτο ὅμως ὡς ἐλέχθη δὲν ἐψηφίσθη.

Λόγῳ τῆς διαπιστουμένης ἐλλείψεως, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἵασδήποτε θετικῆς διατάξεως προβλεπούσης εἰδικῶς τὰ τῆς ἀπονομῆς χάριτος, ἀπομένει νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἶχον ἐφαρμογὴν αἱ εἰς αὐτὴν ἀναφερόμεναι, καὶ μνημονευθεῖσαι ἐν τοῖς προηγουμένοις, διατάξεις τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας, δεδομένου ὅτι κατὰ τὴν εἰρημένην περίοδον διετηρεῖτο πλήρης ἡ ἰσχὺς τῶν ποινικῶν νόμων τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων³⁹. Τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον, συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν β' τοῦ ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1824 ὑπ' ἀριθ. 34 νόμου, τοῦ ἐπικυρώσαντος τὸ «Ἀπάνθισμα τῶν Ἑγκληματικῶν», ὠρίζετο ὅτι αἱ ἐλλείψεις τοῦ Ἀπανθίσματος θὰ ἐπληροῦντο ὑπὸ τῶν Βασιλικῶν⁴⁰.

Αἱ ἀναφερόμεναι ὅμως εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς χάριτος βυζαντιναὶ διατάξεις ἦσαν ἀνεφάρμοστοι. Καὶ τοῦτο διότι τὸ ὑπ' αὐτῶν προβλεπόμενον πολιτειακὸν ὄργανον (ὁ βασιλεὺς), ὅπερ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρέχῃ ταύτην, ἦτο ἀνύπαρκτον διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως.

Τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος παρέσχε εἰς τὸν Κυβερνήτην ἐν ὧσιν τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ, διὰ τοῦ ἄρθρου 124, τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀπονέμειν χάριν. Ἡ ἐξουσία ὅμως αὕτη τοῦ Κυβερνήτου ἐμφανίζεται λίαν περιορισμένη ἐν σχέσει πρὸς τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὸ σχέδιον Ὄργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου. Οὕτως ἐνῶ εἰς ἀμφοτέρας τὰς διατάξεις προβλέπεται ἀπονομὴ τῆς χάριτος μόνον πρὸς καταδικασθέντας εἰς κεφαλικὴν ποινὴν, ἡ ὑπὸ τῆς διατάξεως τοῦ ἄρθρου 124 ἀπονεμομένη χάρις συνίσταται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μετατροπὴν τῆς κατεγνωσμένης κεφαλικῆς ποινῆς εἰς ἑτέραν ἡπιωτέραν εἰς εἶδος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι ἐθέσπιζε τὸ σχέδιον τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου, ὅπερ προέβλεπε καὶ τὴν ὀλικὴν ἄρσιν τῆς καταγνωσθείσης κεφαλικῆς ποινῆς. Ὁμοίως ἡ ἀπονομὴ τῆς χάριτος ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, διὰ τὴν ὁποῖαν ἔδει οὗτος προηγουμένως νὰ συμβουλευθῇ τοὺς Γραμματεῖς τῆς Ἐπικρατείας, ἐτέλει ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ καταδικαστικὴ

38. Ἀ ν δ ρ. Μ ἄ μ ο υ κ α, ἐνθ' ἀν., τ. Θ', σ. 144-145.

39. Βλ. Μ ε ν. Τ ο υ ρ τ ὅ γ λ ο υ, Περὶ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι καὶ τοῦ Καποδιστρίου, ἐνθ' ἀν., σ. 25 ἐπ.

40. Γ ε ω ρ γ. Δ η μ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, ἐνθ' ἀν., σ. 141.

απόφασις τοῦ δικαστηρίου θὰ περιελάμβανε καὶ σχετικὴν «σύστασιν» πρὸς παροχὴν ταύτης, ἐνῶ εἰς τὸ σχέδιον Ὁργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου οὐδεὶς τοιοῦτος παρατηρεῖται περιορισμός.

Καποδιστριακὴ περίοδος

Ἡ ἐπὶ Καποδιστρίου ἀναληφθεῖσα σημαντικωτάτη νομοθετικὴ προσπάθεια δὲν ὑστέρησε καὶ ὡς πρὸς τὴν θέσπισιν διατάξεων ρυθμιζουσῶν τὰ τῆς ἀπονομῆς χάριτος. Οὕτω:

1) Τὸ ἄρθρον 147 τῆς Ἑγκληματικῆς Διαδικασίας⁴¹ ἦτις, κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ ἀπὸ 6 Μαΐου 1829 περὶ εἰσαγωγῆς αὐτῆς ὑπ' ἀριθ. 30 ψηφίσματος τοῦ Κυβερνήτου⁴², ἐτίθετο ἐν ἰσχύι ἀπὸ 1ης Ἰουλίου 1829, ὥριζεν ὅτι:

«Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, συμβουλευόμενος τὸ Συμβούλιόν του, δύναται, κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου, νὰ μεταβάλλῃ τὴν κεφαλικὴν ποινὴν εἰς ἐλαφροτέραν. Τὸ ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου παραχωρεῖται ἡ χάρις αὕτη, καταγράφεται εἰς τὰ πρακτικὰ τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου».

2) Τὸ ἄρθρον 353 τῆς δημοσιευθείσης τὴν 15ην Αὐγούστου 1830 Ἑγκληματικῆς Διαδικασίας περιεῖχε τὴν ἐξῆς διάταξιν: «Ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ συγχωρήσῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ τὴν ποινὴν, ὡς θέλει γενῇ δῆλον εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον». Τὰ δὲ ἐν συνεχείᾳ ἄρθρα 354 ἕως 361, περιλαμβανόμενα εἰς τὸ «περὶ τῆς χάριτος» ἐπόμενον κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ νομοθετήματος, περιεῖχον κυρίως διατάξεις ἀφορώσας εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀπονομῆς χάριτος⁴³.

Ἡ σύγκρισις τῶν διατάξεων τῶν δύο τούτων νομοθετημάτων ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ διατάξεις τῆς Ἑγκληματικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830 εἶναι κατὰ πολὺ εὐρύτεραι ἐκείνων τῆς Διαδικασίας τοῦ ἔτους 1829. Καὶ τοῦτο διότι:

α) Τὸ δικαίωμα ἀπονομῆς τῆς χάριτος ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου, κατὰ τὴν Ἑγκληματικὴν Διαδικασίαν τοῦ 1830, δὲν περιορίζεται μόνον ἐν τῇ περιπτώσει τῆς καταδίκης τοῦ ἐνόχου εἰς κεφαλικὴν ποινὴν, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ Διαδικασίᾳ τοῦ 1829, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης εἰς μὴ κεφαλικὴν ποινὴν καταδίκης.

β) Ὁμοίως ὁ Κυβερνήτης, κατὰ τὴν Ἑγκληματικὴν Διαδικασίαν τοῦ 1830, δύναται οὐχὶ μόνον νὰ μετατρέπῃ τὴν κατεγνωσμένην ποινὴν εἰς ἐτέραν ἡπιωτέραν ἀλλὰ καὶ νὰ διατάσῃ τὴν ὀλικὴν ἄρσιν τῆς ποινῆς, πρᾶγμα ὅπερ οὐδόλως προέβλεπεν ἡ Ἑγκληματικὴ Διαδικασία τοῦ 1829.

γ) Τὸ δικαίωμα ἀπονομῆς τῆς χάριτος ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου παρέχεται ὑπὸ τῆς Ἑγκληματικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830 ἀδέσμευτον, οὐδαμῶς τοὔτέστιν ἐξαρτώμε-

41. Γεωργ. Δημακοπούλου, Ὁ Κώδιξ τῶν ψηφισμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλλην. Δικαίου, τ. 14 (1967), ἐν Ἀθήναις 1970, σ. 176. Ἀνδρ. Μάμουκα, ἐνθ' ἀν., τ. 11, σ. 544.

42. Γεωργ. Δημακοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 161.

43. Πολιτικὴ καὶ Ἑγκληματικὴ Διαδικασία, ἐν Αἰγίνῃ 1830, σ. 126-127.

νον ἐκ τῆς προϋποθέσεως ἣν ἔτασεν ἡ διάταξις τῆς Διαδικασίας τοῦ 1829, καθ' ἣν ἀπηρεῖτο ἡ προηγουμένη «σύστασις τοῦ Ἀνεκκλήτου Κριτηρίου»⁴⁴.

Τί ἐφηρμόζετο εἰς τὴν πράξιν. Αἰτήσεις τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν παροχὴν χάριτος ἀφθονοῦσι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην⁴⁵ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προηγουμένην Ἐπαναστατικὴν περίοδον, καθ' ἣν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, δὲν ἀπαντῶσι τοιαῦται αἰτήσεις. Τὸ γεγονός τοῦτο δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν σημειωθεῖσαν ἐν τοῖς προηγουμένοις παντελῇ ἔλλειψιν οἰασδὴποτε θετικῆς διατάξεως προβλεπούσης περὶ τῆς ἀπονομῆς χάριτος καὶ εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν τοῦ πολιτειακοῦ ὀργάνου, ὅπερ, κατὰ τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ βυζαντινοῦ ποινικοῦ δικαίου, ἡδύνατο νὰ ἀπονείμῃ χάριν⁴⁶.

Ἐνδιαφέρον ὅμως παρουσιάζει ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος, ποία ἦτο καὶ ἡ ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴ τῶν μνημονευθεισῶν περὶ τῆς ἀπονομῆς χάριτος διατάξεων. Περὶ τούτου ἱκανὰ στοιχεῖα ἀντλοῦμεν ἐκ τῶν λίαν ἀξιολόγων καὶ ἀνεκδότων μέχρι σήμερον γνωμοδοτήσεων καὶ εἰσηγήσεων τοῦ ἐπὶ Καποδιστρίου διατελέσαντος ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργοῦ Ἰωάννου Γενατᾶ⁴⁷. Οὕτως ἐπὶ ἐγγράφου τοῦ διοικητοῦ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν τῆς 8ης Φεβρουαρίου 1830, δι' οὗ οὗτος διαβιβάζει αἴτησιν πρὸς τὸν Κυβερνήτην Καποδίστριαν περὶ ἀπονομῆς χάριτος εἰς καταδικασθέντα εἰς ποινὴν μὴ κεφαλικὴν, ὁ Γενατᾶς, ἔχων προφανῶς ὑπ' ὄψιν τὸ ἄρθρον 124 τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τοῦ 1827 ὡς καὶ τὸ ἄρθρον 147 τῆς Ἐγκληματικῆς Διαδικασίας τοῦ 1829, δυνάμει τῶν ὁποίων χάρις παρείχeto μόνον ἐπὶ καταδίκης εἰς κεφαλικὴν

44. Ἀξίον μνείας εἶναι ὅτι αἱ διατάξεις τῆς Ἐγκληματικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830 εἶναι εὐρύτεραι καὶ ἐκείνων τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ἐνέκρινε καὶ καθιέρωσεν ὡς θεμελιώδη νόμον τοῦ Ἑθνους ἡ ἐν Ἀργεῖ μὲν ἀρξαμένη τῇ 5ῃ Δεκεμβρίου 1831, ἐν Ναυπλίῳ δὲ περατώσασα τὰ ἔργα αὐτῆς, κατὰ Μάρτιον 1832, Ε' Ἐθνικὴ Συνέλευσις. Καὶ τοῦτο, διότι κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦτο (ἄρθρα 244 καὶ 245) χάρις ἀπενέμετο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος μόνον ἐν περιπτώσει καταδίκης εἰς κεφαλικὴν ποινὴν ἢ τοιαύτην ἰσοβίου ἢ μακροχρονίου δεσμεύσεως καὶ κατόπιν προηγουμένης συστάσεως τοῦ δικαστηρίου, ἐνῶ ἡ Ἐγκληματικὴ Διαδικασία τοῦ 1830 οὐδὲνα θεσπίζει διὰ τὸν Κυβερνήτην περιορισμόν.

«244. Ὁ ἡγεμὼν ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγκατανεύῃ εἰς συγχωρήσεις καὶ ἀμνηστίας κοινὰς, ὅταν αἱ περυστάσεις ἀπαιτῶσι τοῦτο πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἑθνους.

245. Διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἐπιείκειαν καὶ διὰ λόγους ἰσχυροῦς ἐμπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ τὴν κεφαλικὴν ποινὴν καὶ τὴν διὰ βίου ἢ τὴν πολυχρόνιον δέσμευσιν, κατὰ σύστασιν τοῦ δικαστηρίου». (Ἀνδρέου Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ διαφόρων Ἐθνικῶν Συνελεύσεων συνταχθέντα πολιτεύματα, ἐν Πειραιεῖ 1839, σ. 128).

45. Δημ. Σερεμέτη, Ἡ Δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, ἐνθ' ἀν., σ. 109-110.

46. Σημειωτέον ὅτι καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ ψηφισθέν, διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως, Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος (Μάιος 1827), ἐν ὅψει τῆς ἐλεύσεως τοῦ Κυβερνήτου, παρείχεν εἰς τοῦτον καὶ μόνον τὸ πρὸς ἀπονομὴν τῆς χάριτος δικαίωμα.

47. Περὶ τοῦ Ἰωάννου Γενατᾶ, βλ. Ν. Πανταζοπούλου, Ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, εἰς περιοδικὸν Ἀθηνᾶ, τ. ΝΓ' (1949) καὶ εἰς ἀνάτυπον. Ὁμοίως πρβλ. Κ. Τριανταφυλλοπούλου, Ἡ Πολιτικὴ Δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 23 (1948), σ. 472 ἐπ. Μεν. Τουρτογλου, Ὁ Διοργανισμὸς τῶν Δικαστηρίων καὶ ἡ Πολιτικὴ καὶ Ἐγκληματικὴ Διαδικασία τοῦ 1830, Ἐπετηρὶς Ἀρχ. Ἱστορ. Ἑλλήν. Δικαίου, τ. 8, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 1 ἐπ.

ποινήν⁴⁸, γνωμοδοτεῖ ἀρνητικῶς, διαγράφων συγχρόνως καὶ τὰς ἀπόψεις του ἐπὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων καθ' ἃς ἔδει ν' ἀπονέμεται ἡ χάρις:

«Δὲν εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι ἡ χάρις δύναται νὰ ἔχῃ χώραν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ποινῶν.

Νὰ μεταβάλλεται ἡ ποινή τοῦ θανάτου εἰς ἄλλην, ἰδοὺ ἡ μοναδικὴ περίπτωσις· καὶ τότε νὰ ἐνεργῇται ἡ χάρις ὅταν συμβαίνουν εἰδικαὶ περιστάσεις ἐλκύνουσαι τὸ ἔλεος τῆς Κυβερνήσεως, ἡ σύνεσις δὲ καὶ σπουδαῖος ὑπολογισμὸς τῶν ἐπακολουθημάτων πρέπει νὰ προηγήται τοῦ ἐλέους»⁴⁹.

Συνεπῆς πρὸς τὰς ἀνωτέρω ἐκτιθεμένους ἀντιλήψεις του ὁ Γενατᾶς εἰσηγεῖται εἰς ἄλλας περιπτώσεις πρὸς τὸν Καποδίστριαν, ὅπως μὴ παρασχεθῇ χάρις εἰς καταδικασθέντας δι' ἀνθρωποκτονίαν ἐκ προθέσεως⁵⁰ ὡς καὶ διὰ «φονοπειρατείαν»⁵¹. Ἀντιθέτως εἰσηγεῖται τὴν ἀπονομὴν χάριτος εἰς βρεφοκτόνον διὰ τῆς μετατροπῆς τῆς θανατικῆς αὐτῆς καταδίκης εἰς πενταετῆ περιορισμὸν ἐντὸς μονυδρίου⁵².

Βραδύτερον ἰσχύουσης τῆς ὑπὸ τοῦ Γενατᾶ συνταχθείσης Ἑγκληματικῆς Διαδικασίας τοῦ 1830 — ἥτις οὐδαμῶς περιώριζε τὸ δικαίωμα τοῦ Κυβερνήτου πρὸς ἀπονομὴν χάριτος μόνον ἐπὶ καταδίκης εἰς κεφαλικὴν ποινήν — αἱ τυχόν ἀπορριπτικαὶ εἰσηγήσεις αὐτοῦ στηρίζονται πλέον εἰς τὴν αἰτιολογίαν τῆς ἐλλείψεως τῶν ἐξαιρετικῶν περιστάσεων τῶν δικαιολογουσῶν τὴν ἀπονομὴν χάριτος.

48. Ἐνδεικτικὸν τοῦ ὅτι ἡ χάρις ἀπενέμετο μόνον ἐπὶ θανατικῆς καταδίκης, συνήθως δὲ ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκτελέσεως ταύτης, ἀποτελεῖ ἡ ἀρχικὴ διαμόρφωσις τῆς παροιμίας: «Ὡς ποὺ ν' ἀνέβῃ καὶ κατέβῃ τὸ σπαθί, ἔχει ὁ Θεός», ἥτις μεταγενεστέρως ἔλαβε μεταφορικὴν ἔννοιαν ὅλως διάφορον. (Πρβλ. καὶ Ν. Δ η μ η τ ρ α - κ ο π ο ὑ λ ο υ, Τὸ δίκαιον ἐν ταῖς παροιμίαις, τ. Β' (ἐκδ. 2α), ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 98, σημ. 1).

49. Γ.Α.Κ., Ἐκθ. Γραμμ. Δικαίου, τ. 3 (1830).

50. Γ.Α.Κ., Ἐκθ. Γραμμ. Δικαίου, τ. 6 (1830).

51. Γ.Α.Κ., Ἐκθ. Γραμμ. Δικαίου, τ. 7 (1830).

52. Γ.Α.Κ., Ἐκθ. Γραμμ. Δικαίου, τ. 10 (1831).